

FRENCH INFLUENCES IN GRIGORE ALEXANDRESCU'S CREATIVE FORMATION

Elena-Andreea POPA
PhD Student, University of Pitești

Abstract: This work tries to illustrate the way that French translations represented a main source for Grigore Alexandrescu. During the first part of the XIXth century the West culture represented the pattern for the Romanian culture and literature. Starting from Lamartine or Boileau, the French ideas and literary currents were significant elements for the Romanian writer. Grigore Alexandrescu developed his literary creation through an original process, by mixing the classical elements with romantic ones.

Keywords: Translations, Romanticism, Classicism, authenticity, evolution.

Cultura poporului român din secolul al XIX-lea a dispus de un proces unic de evoluție, aflându-se la interfeșța a două lumi contradictorii - orientală subjugată tradiției dogmatice și occidentală, creativă și inovatoare. Asemenea culturii, literatura română a oscilat între modelul oriental și cel occidental, sintetizând elementele din afară, dar conservându-și identitatea și izvoarele proprii.

În cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea se va fortifica această direcție, întrucât tânăra burghezie acceptă mentalitatea feudală, cu scopul de a se integra evoluției europene.

Într-o epocă avidă de schimbare, influența franceză a jucat un rol deosebit în toate ramurile societății noastre; în administrație, comerț sau arte, limba română adoptă neologisme direct din cultura franceză, sau indirect prin franceza vorbită de armata rusă de pe teritoriul românesc în perioada Regulamentului Organic.

În educație, greaca este înlocuită de franceză, limbajul de specialitate își însușește termeni din această limbă, iar în publicistică impactul este cu atât mai puternic, întrucât paginile sunt inundate de numărul mare de împrumuturi franceze, publicațiile de incipit fiind în franceză: *Courrier de Moldavie* urmat de *Le courrier de Bucarest*, *Lavoix de la Roumanie*, *Le journal de Bucarest*. Toate acestea conduc la concluzia că limba franceză deține rolul majoritar în modernizarea limbii române literare.¹

Aflată sub puterea unei „bătălii a modernizării”² dusă la fiecare nivel al culturii, civilizația poporului român se va dezvolta în funcție de factorul francez, răspunzător de sincronizarea cu Occidentul, ajungându-se chiar să se afirme că „întreaga civilizație a poporului român se datorește imitației civilizației franceze.”³

Deși exagerată, întrucât influența franceză se manifestă doar la nivelul superior al societății și se omite procesul de adaptarea a noilor forme la fondul românesc, afirmația

¹Adamescu, 1938; Ivănescu, 1980, p. 666-667; Ursu N., Despina Ursu, 2004; Oprea, 1996.

²Constantinescu, 1947, p. 208-209.

³Xenopol, 1909, p. 74.

lui Xenopol este justă în ceea ce privește repercusiunile asupra lexicului și sintaxei limbii române.

Intellectualii ajung să apeleze la franceză chiar și în scrierile personale, la „franțuzisme rebarbative”⁴.

Frumusețea Țărilor Române atrage călătorii francezi, iar implicarea consulatului francez a avut repercusiuni în evoluția culturală a acestora. J.A.Vaillant, vine ca preceptor francez și reușește să deschidă o școală „franzozească”, pe băncile căreia vor fi pregătiți Golescu, Scarlat Filipescu, Ion Ghica, Nicolae Bălcescu, Grigore Alexandrescu etc. Vaillant creează nu doar un centru cultural, el insuflă idealul egalității, al demințății și libertății naționale, publicând scrieri precum *Dicționarul universal al limbii române, Grammaire Vallaque à l'usage des Français sau La Românie (langue, littérature, orthographe, statistique des peuples de la langue d'or Ardaliens, Vallaques et Moldaves, résumés sous le nom de Romans)* în care promovează latinitatea poporului român. Iar în 1851, publică la Paris sub denumirea de *Poésies de la langue d'or* traduceri ale unor poezii aparținând lui: Heliade, Alexandrescu, Negruzzi sau Bolintineanu.

Lui Vaillant i se adaugă și alți compatrioți, marcați de aspirațiile poporului nostru: Saint Marc Girardin: *Les Principautés Roumaines*, Paris, Bouchet, 1859; Edgar Quinet: *Les Roumains*, Paris, Pagnerre, 1857; Jules Michelet: *Principautés danubiennes*, Paris, Walder, 1853.

Primii studenți bursieri sunt trimiși să studieze în Franța, astfel că după 1830 apare o generație de tineri înarmați cu pasiunea și cunoștințe care vor conduce spre modernism cultura românească, înființând *Societatea pentru învățătura poporului român*⁵ la Paris. Aflați „sub patronajul domnului de Lamartine”⁶ gruparea dezvoltă relații socio-politice, publică articole pline de frenezie revoluționară.

Trebuie analizat importanța acestui factor în dezvoltarea lui Grigore Alexandrescu ca personalitate și scriitor.

Născut pe 22 februarie 1810 (cu unele incertitudini) la Târgoviște, rămas orfan încă din copilărie, Alexandrescu are norocul de a fi înscris la Școala lui Vaillant în primăvara lui 1831, devenind colegul lui C.A. Rosetti și Ion Ghica, cel din urmă schițând portretul adolescentului Alexandrescu afirmând că este: „un tânăr ...înfășurat într-un surtuc cafeniu, oacheș, foarte oacheș, părul negru, sprâncenele groase îmbinate, ochii căpriei și scânteietori, mustața îi mijează pe buză.”⁷ Aici va avea oportunitatea să aprofundeze limba franceză, greaca, slavona și să cunoască opere literare universale, studiind capodopere ale Antichității din Plutarh, Xenofon, Tucidide, etc.

Accesul la cultură îi dezvoltă personalitatea și îi modelează viziunea poetică. Având posibilitatea de a se regăsi în cercul scriitorilor importanți din prima jumătate de secol XIX, nu rămâne indiferent la tot ce se întâmplă în societatea românească a aceluși timp, fiind prins în volbura revoluționară.

Civilizația franceză devine, eminentă un catalizator în trezirea conștiinței latine, fără a altera particularitățile poporului român, iar traduceri secolului XIX

⁴Roman, 1985, p. XIII.

⁵*Anul 1848 în Principatele Române*, 1902, vol I, p. 11.

⁶*Ibid.*, p. 18

⁷Ghica, 1887, p. 656.

sculptează modele artistice pentru scriitorii timpului. Se traduc opere aparținând lui Volney, Lamartine, J.J. Rousseau, V. Hugo, Musset, Vigny, Béranger, Alexandre Dumas-tatăl, Bernardin de Saint Pierre, Molière, Voltaire, accesând astfel, trei perioade ale literaturii franceze.

Nu întâmplător, traducătorii (Iancu Văcărescu, Gheorghe Asachi, C.A. Rosetti, I.Heliade-Rădulescu, C. Bolliac, D. Guști etc) se vor opri asupra operei lui Lamartine, Hugo sau Chateaubraind, a căror tipologie lirică se regăsește și în poezia românească, și ale căror concepte democratice sunt nutrite de pașoptiști.

Pentru a cerceta modalitatea de percepere a operei străine de către scriitorii români trebuie ținut cont de contextul în care apare. Într-un amestec de influențe clasice și preromantice, noutatea liricii franceze este pe gustul multor traducători; aceștia având dublul rol: receptor al liricii și în același timp critic, felul în care abordează traducerea le dă această valoare.

Traducătorii lui Lamartine spre exemplu, apar odată cu Iancu Văcărescu și se exting pe durata secolului XIX ajungând la Eminescu; însă traducerile vor fi receptate diferit ca urmare a nevoilor diferite, cel mai profund influențată fiind perioada dintre 1830- 1860.

Aparent simplă, problema traducerii implică noțiuni lingvistice, istorice, critice și teorie literară, traducătorul aflându-se la interferența a două culturi, posibil din epoci distincte. Traducătorul întreprinde atât o activitate interlingvistică, raportându-se la două limbi, cât și o activitate intra-lingvistică deoarece traducerea implică interpretarea; viziunea extremă asupra conceptului de traducere fiind susținută de Baudelaire⁸, urmat de Proust⁹, care vedeau orice act artistic drept o traducere a realității exprimate.

Georges Mounin¹⁰ pune sub analiză acele teorii ce susțin inexistența unei traduceri complet echivalente, deosebirile culturale provocând rupturi pe care traducătorii le adâncesc, iar raportul formă/ sens, semnificat/ semnificant, sintagmatic/ paradigmatic sporind cu mult dificultatea traducerilor.¹¹

În cercetarea întreprinsă trebuie stabilită existența a două tipuri de traduceri literare: a poeziei și a prozei. Dacă ultima este realizată de traducători profesioniști, cea lirică poate fi efectuată doar de poeți, având de a face cu un proces estetic de creație deoarece: „Textul poetic este cel în care funcția poetică predomină față de celelalte funcții ale limbajului, funcția poetică fiind cea care se caracterizează prin proiectarea axei paradigmatică (asociații sonore și/sau semantice, ritmice, aliterații, accente) pe axa contiguității sau a sintagmei”¹².

Problemele pe care un traducător trebuie să le confrunte în transformarea textului original apar și la nivel semantic și stilistic alternând între traducerea strict a limbii sau a universului operei.

Evoluând sub influența lui Vaillant, Alexandrescu se implică în traducerea operelor universale din care preia concepte, teme, simboluri și tehnici literare; astfel

⁸Baudelaire, 1947, p. 98

⁹Proust, 1976, p. 114

¹⁰Cf. Mounin, 1963, p. 48-59

¹¹Cf. Ionescu, 1981

¹²Jakobson, 1968

prima sa culegere se intitulează *Eliezer și Neftali*, după o poezie a lui Florian, în care se regăsesc trei traduceri din Byron și Lamartine, pe lângă alte opere originale (cinci fabule, cinci meditații, lirică erotică).

Trebuie precizat de asemenea, rolul pe care Ion Heliade Rădulescu l-a jucat în evoluția artistică a lui Alexandrescu; începutul carierei literare este puternic influențat de „*părintele literaturii*” sub îndrumarea căruia, Alexandrescu dezvoltă gustul pentru lecturile franceze, în special pentru opera lui Lamartine, dovadă fiind variatele traduceri și reminiscențe identificate în lirica pașoptistului.

Cu toate acestea, prietenia lor devine o continuă șicanare scriitoricească în urma căreia vor apărea fabule remarcabile pentru cinismul tăios, ascuns sub note comice și măști animalice.

În cazul traducerilor în limba română, contextul socio-cultural și politic a modelat traseul și a dictat alegerea operelor traduse, astfel secolul XIX începe cu scrieri ce dezvoltă sentimentalismul pe structurile clasice. Se promovează ceea ce începuse Ion Budai-Deleanu în *Țiganiada*, Vasile Pogor, Alexandru Beldiman, Iancu Văcărescu, aceștia fiind doar câțiva dintre cei care dezvoltă specii clasiciste precum epistola, epopeea îmbibate de satirizarea viciilor și a moravurilor societății.

Grigore Alexandrescu nutrește o adevărată pasiune pentru epistolele lui Boileau, de la care împrumută concepția despre arta literară (*Epistolă D.I.V*, sau *Epistola domnului Alexandru Donici*), îmbinând plăcutul cu utilul: „Tot ce e mai sfânt, mai nobil în duh, inimi omenești/ Prin el ni se-nfățișează și al binelui amor/ Se aprinde la făclia unui geniu creator.”¹³(*Epistola către Donici*).

Epistolele sunt modalitatea lui Alexandrescu de a-și exprima viziunea asupra literaturii, a poeziei, a poetului. În *Epistola către Iancu Văcărescu* pune problema talentului artistic: „Poet cum poci a mă crede, când al lirei dumnezeu/ Încă nu vrea să-mi arate care este felul meu?”¹⁴ poetul neputând să se subordoneze unei singure specii literare: „Eu asemăn a mea stare cu a unui călător/ Care neștiindu-și calea, fără povățuitor,/ Se oprește p-o câmpie, și cu totul întristat/ Drumuri vede, dar nu știe care e adevărat[...] Astfel sînt și eu; ca dînsul totdeauna rătăcit, / Ca să nu-l pierz, lăsînd drumul, poate cînd l-am nemerit.”¹⁵(*Epistolă D.I.V*)

Preia, tot de la Boileau, concepția conform căreia versul ia naștere prin trudă, nu doar talent: „Însă eu ca să mă apăr, las un lucru început/ Și-ntr-un sfert strc cîteodată ce-ntr-o lună am făcut.”¹⁶(*Epistolă D.I.V*) și limitarea doar la esențial: „Dacă sunt într-o grădină , pe la flori de rînd nu merg,/ Ci la trandafir îndată și apoi la crin alerg”¹⁷(*Epistola D.I.V*)

Ironizează falsa fericire sub care e conturată lirica pastorală, evidențiind greutățile păstorilor: „Turme de oi sînt mulțime, însă încă n-am găsit/ Un păstor ca în

¹³Alexandrescu, I, 1957, p. 173

¹⁴*Ibid.*, p. 177

¹⁵*Ibid.*, p. 177

¹⁶*Ibid.*, p.178

¹⁷*Ibid.*, p. 178

idile, un cioban de pizmuit.[...] Dar adesea poezii lucrurile zugrăvesc,/ Nu precum sînt în ființă, ci cum și le-nchipuiesc.”¹⁸(*Epistola D.I.C*)

În *Epistola către Voltaire*, poetul dezbate problema limbii literare de care s-au lovit scriitorii pașoptiști, sub forma unui monolog adresat lui Voltaire: „ De-ai fi avut să formezi limba, în care scriai,/ Dar veacul te-a ajutat, în vremea cînd te-ai născut,/ Stilul era curățit și drumul era făcut.”¹⁹(*Epistola către Voltaire*).

În încercarea de a reda fața perfidă, superficială a lumii, Alexandrescu apelează la arsenalul satirei, infiltrat atît în epistole, fabule cît și unele versuri lirice. În *Satiră. Duhului meu*, poetul adoptă modelul lui Boileau(*Satira a IX-a*), de care se distanțează din punct de vedere al conținutului. Alexandrescu surprinde viața cotidiană cu mărunțișurile ei: jocul de cărți, „nunte, baluri” în care poetul nu se poate integra; debordând o putere regizorală în aranjarea acestui tablou din care nu lipsesc dialogurile, gestică, scriitorul conturează personaje ce întruchipează moravurile vremii.

Tot prin intermediul epistolei, Alexandrescu își argumentează folosirea fabulei în demascarea unor moravuri: „ Vreun dobitoc îndată vine înaintea mea/ Și-mi rîdică cu lesnire sarcină orcît de grea./ Lupii, urșii îmi fac slujba, leii chiar mi se supun, / Adevăruri d-un preț mare, cînd le poruncesc, ei spun.”²⁰(*Epistolă D.I.V*).

Deși nu se poate bucura de statutul de prim fabulist, înaintea lui publică Asachi(*Albina și trîntorul- Albina românească- 1829; Fabule alese- 1836*), Donici(*Fabule-1840*), Anton Pann (*Fabule și istorioare-1841*), alături de I.H. Rădulescu, G.Săulescu, C.Stamati, C. Bălăcescu; Alexandrescu desăvârșește această specie literară, apelând la multiple mijloace artistice în revelarea realității.

Într-o epocă a cenzurii, scriitorul pașoptist se vede nevoit să apeleze la măști alegorice pentru a critica subtil problemele societății, simțindu-se dator să trezească patriotismul din cititor, însă este conștient de slaba putere a literaturii în această privință: „ Tiranilor să-nsufle a patriei iubire,/ Pe cei fără de suflet să-i facă cu simțire,/ Pe hoji să-i îndemneze cu cinste să trăiască/ Și cîți judec norodul să nu-l năpăstuiască?/ Cînte lupii și urșii în pilde cît le place,/ Omu-și caută treaba și tot ce-a-nvățat face.”²¹(*Epistolă D.V. II*). La Fontaine devine model pentru Alexandrescu în realizarea fabulelor, *Dreptatea leului* fiind o reproducere pentru *Les animaux malades de la peste*; *Toporul și pădurea* se regăsește în *La forêt et le bûcheron*; aceeași temă este abordată de Alexandrescu în *Catîrul ce-și laudă nobilitatea* după *Le mulet se vantant de sa généralogie*.

Dacă primele fabule, prinse în volumul din 1832, reprezintă traduceri sau adaptări din La Fontaine sau Florian (*Vulpoiul predicator, Papagalul și celelalte păsări, Privighetoarea și păunul*), în timp puterea sa creatoare va găsi drept sursă contextul socio-politic românesc, preluând doar motive străine ce se vor adapta realității autohtone, astfel apar: *Iepurele, Boul și vițelul, Mierla și bufnița, Corbii și barza, Pisica sălbatecă și tigru*, etc.

¹⁸*Ibid.*, p. 187

¹⁹*Ibid.*, p. 170

²⁰*Ibid.*, p. 179

²¹*Ibid.*, p.181

Este adevărat că Fisher²², în notele și comentariile din opera lui Grigore Alexandrescu, îndreaptă spre La Fontaine ca primă influență în fabule, însă Mircea Anghelescu²³ aprofundează cercetarea ajungând la concluzia că anumite subiecte din fabulele pașoptistului, nu au corespondent în operele lui La Fontaine. Mai mult decât atât, se pare că Alexandrescu apelează la modelul lui Esop și în aceeași măsură la povestirile folclorice; asumându-și rolul înțeleptului care dă „sfaturi și sentințe răspicate în problemele concrete și contemporane.”²⁴

În fabulele sale, Alexandrescu apelează la măști pe care le încadrează în contexte utopice, ce converg spre absurd; recurgând la utilizarea unor sofisme ce au rolul de a introduce și convinge cititorul de autenticitatea celor povestite: „Am citit altădată, nu mai știu în care carte”²⁵(*Oglindele*), „În vremea de demult”²⁶(*Elefantul*), „Se povestește cum că odată”²⁷(*Dervișul și fata*)etc asemeni celor utilizate în incipitul basmelor.

În aceste „comedii umane”, Alexandrescu surprinde societatea timpului său din variate unghiuri, dând naștere unui tablou caricatural pictat în detaliu. Povestirile și conflictele dintre personaje relevă problemele din societate; astfel „schimbând doar numele animalelor cu oameni, fără a opera altă modificare în text, se obține o admirabilă schiță politică de moravuri.”²⁸

Rămânând clasică doar prin funcția sa didactică, fabula lui Alexandrescu tinde spre romantism prin ironia ascunsă în comic, prin simbolistica de factură populară, prin implicarea directă în povestire și prin analizarea stărilor, ca „să-i surprindă și mecanismul interior, să-i înțeleagă resorturile mai adânci.”²⁹

Bibliografie:

- Gh. Adamescu, *Adaptarea la mediu a neologismelor*, București, 1938.
 Gheorghe Ivănescu, *Istoria limbii române*, Editura Junimea, Iași, 1980.
 Neculai A. Ursu, Despina Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare (1760 - 1860)*, Editura Cronica, Iași, 2004.
 I. Oprea, *Terminologia filozofică românească modernă*, Editura Științifică, București, 1996.
 Constantinescu, Pompiliu, *Eseuri critice*, București, Editura Casa Școalelor, 1947.
 Ionescu G. *Orizontul Traducerii*, București, Editura Univers, 1981.
 Anghelescu, Mircea, *Preromantismul românesc*(până la 1840), București, Ed Minerva, 1971.
 Cioculescu, Șerban, *Istoria literaturii române*,(în colaborare cu Vl. Streinu, Tudor Vianu), I, 1944.
 Călinescu G. în *Gr. M. Alecsandrescu, Viața și opera*, București, Editura pentru literatură, 1962.
 I.Ghica, *Amintiri despre Grigore Alexandrescu în Scrisori către Vasile Alecsandri*, Socec, București, 1887.
 Streinu, Vladimir, *Forme prozodice din secolul XIX, în Caiete critice*, nr 1, 1957,
 Delavrancea, Barbu, *Grigore Alexandrescu*, 1888.

²²*Ibid.*, p. 486-501

²³Anghelescu, 1973, p. 104-106

²⁴*Ibid.*, p. 106

²⁵Alexandrescu, 1957, I, p. 200

²⁶*Ibid.*, p. 197

²⁷*Ibid.*, p. 213

²⁸Păcurariu, 1973, p. 97

²⁹*Ibid.*, p. 109